

אור החיים
בראשית ג יא

ספר

פרדס אור החיים

על שבת ומועדי השנה

לקוטים יקרים מאירים כספירים
ביאורים נפלאים מלשונו הזהב
של הגאון הקדוש איש אלוקים
המאור הגדול לדורות עולם רבן של כל בית ישראל
מרנא ורבנא **רבינו חיים בן עמר** זצוקלה"ה

נאסף ונלקט מכל ספריו המרובים
שחיבר בכל מקצועות התורה
בהלכה אגדה דרוש וסוד

יו"ל בעזר אלוה ממעל ע"י
הרב שמעון גוטמן שליט"א
חבר מערכת 'אוצר הפוסקים'
דיין בבד"צ לממונות 'הישר והצדק' אלעד

יצא לאור ערב יומא דהילולא שנת
מרחשון תשס"ח הקדוש זלה"ה לפ"ק

עטרת חיים

תולדות ומשנת חייו של רבינו

הבר מצוה שהיה ביום י"ז תמוז תק"ג, שני ימים אחר הסתלקותו של רבינו זלה"ה, את תוספת נשמתו הק' של רבינו האור החיים הק', עיי"ש באריכות.

בספר כחו דרשב"י שצב הביא גילוי נפלא מנשמת רוח אפינו משיח ה' בעל אור החיים זצוק"ל בעת שירדה בעוה"ז, אשר גילה הרב המקובל אלקי קדוש ה' המפורסם רבי יהושע העשיל צורף צוק"ל, בספרו כת"י הצורף, והוא חזיון וגילוי נפלא, עיי"ש.

מקום מנוחת כבודו

מקום מנוחת כבוד רבינו זלה"ה נמצא בעיה"ק ירושלים תובב"א בשיפולי הר הזיתים שצ"ג ממעל לקבר זכריה, סמוך ונראה לקברו של מרן בעל הפרי חדש זלה"ה, ומשני צדדי הקבר טמונות שתי נשיו הרבניות ע"ה [ולא כטעות שנשתרשה אצל רבים דשוכבות אצלו שתי יבמות שלו, כי לא היו לו יבמות כלל, וגם תלמידו הר' משה פראנקו זלה"ה בהזכירו - בהקדמתו לספר מאור החיים-דרשות - את רבו והבאים עמו לעיר ליורנו הזכיר להדיא את שתי נשי רבינו שצ"ד].

בספר ארזי הלבנון שצ"ה כתב: דכשנסע הגה"ק רבי יהושע'לי טרונק אב"ד קוטנא זצוק"ל בעל 'ישועות מלכו' יחד עם חתנו הדגול בעל 'נפש חיה' לארץ ישראל בשנת תרמ"ה, מסר הרה"ק בעל ישמח ישראל מאלכסנדר זיע"א שצ"ו לאחד ממלוויהם סכום כסף ניכר להקים ציון על קברו של האור החיים הק'.

אדמת קודש

ידוע ומפורסם המאורע הנשגב שקרה בשנת תשכ"ב בהיות הערבים הירדנים ימ"ש זממו ברשעותם להחריב ולחרוש את כל הקברים שעל בית הקברים הקדמון שעל הר הזיתים ולסלול עליו כביש רחב ולבנות שם מבנים רבים, ויביאו לשם כלי משחית לרוב ויתחילו להחריב את שטח בית הקברות, אך כאשר הגיעו עם הטרקטור למצבתו הק' של רבינו נשברה המכונית ולא יכלה לנסוע הלאה. ויהי' ממחרת הובילו הרשעים מכונית אחרת וכאשר נגעה במצבה נהפכה פתאום ונתגלגלה לתחתית ההר והאיש שהוליכה

אלמנתו האשה מרת חנה, כמו"כ הוא כותב על קבר רבינו: מ"ק בשיפולי הר הזיתים סמוך לקבר הרב בעל פרי חדש וכו' ואצלו מצד זה ומצד זה יבמות שלו, ועליהם אבנים גדולות חלקים מאוד.

שצד. ילקוט יוסף (עמוד 60).

שצה. להר' דוד ויסברוד (ת"א, תשס"ו, עמוד 151).

שצו. הרה"ק רבי יעקב דוד מראדזימין זצוק"ל אמר עליו שיש לו נשמת האור החיים הק'.

שצב. להר' ישעיה אשר זעליג מרגליות זצ"ל (עמ' ל-לב).

שצג. כתוב בספר שבחי ירושלים (ליווארנא תקמ"ה, דף ג, א) שקבורת רבינו הוא אצל עמק יהושפט וקבלה בידם שהוא במקום שפך הדשן. **בספר** אלה מסעי [לר"מ חאגיז] (דף ט"ז) מביא שאמר האריז"ל שכל הבית החיים הי' מקום שפך הדשן. **בספר** מסעות משה [להר"מ טננבוים] (טארנא, תרפ"ה, עמ' קיד-קטו) מביא רשימות הקברים בהר הזיתים, ומביא אשר ע"י קבר הפר"ח טמונה

נהרג על אתר. אז נבהלו אלופי הערביים ואחזמו רעד וסילקו את ידם ממפעלם הרע בראותם שהמקום גורם, והוא אות פלא שצ"י. כמו כן העידו רבים אשר אחר מעשה זה ראו שעד מקום ציונו של רבינו היה כל המצבות מנותצות ושבורות, וממקום ציונו של רבינו זלה"ה נשארו הציונים בשלמותם.

מילי דהספידא על רבינו

גדולי רבני עיה"ק ירושלים חביריו וידידיו של רבינו זלה"ה, א. הגאון רבי ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל שצ"י. ב. הגאון רבי נסים חיים משה מזרחי זצ"ל שצ"י. ג. הגאון הראשל"צ רבי רפאל מיוחס בכ"ר שמואל זצ"ל. ד. הגאון המקובל הצדיק רבי גדליה חיון זצ"ל תא. ה. הגאון רבי דוד יקותיאל הכהן זצ"ל תב. ו. הגאון רבי יהודה ב"ר עמרם ו' דיוואן זצ"ל תג קשרו על רבינו מספד גדול ומר ובו ספרו מגדולת אור תורתו וחסידותו, עד שאמרו עליו שהיה איש אלוקים נורא והכרת פניו ענתה בו שאינו אלא שרף מצבא מרום לבוש הבדים. ובו ביום עמדו קינים הגה והי זקני בת ציון העלו עפר על ראשם וקינת סופרים תרבה אניות יהלכון תאניה ואניה. אתכנשו חבריאי וספדו הסופדים.

גם תלמידיו יושבי בית מדרש כנסת ישראל ה"ה: א. הגאון רבי יונה נבון זצ"ל בעל נחפה בכסף. ב. הגאון רבי חיים יהודה אמזלג זצ"ל. ג. הגאון רבי דוד חיים חסאן זצ"ל. ד. הגאון רבי שם טוב גבאי זצ"ל. ה. הגאון רבי יהודה ב"ר יצחק די אבילא זצ"ל קשרו על רבינו עטרת ראשם מספד מר, ויבכו בכי גדול וספרו מקדושת רבינו, קדוש יאמר לו, אשר בצאתו מרחם קדשוהו שמים, והן בעון הדור נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש, הרב שמת תנן נפלה עטרת ראשינו, ע"ז ידו כל הדווים ואיש ישראל אכל תמרים וישתו וישכרו מי המרים תאניה ואניה, ועיני העדה לא יבושו וכל בית ישראל יבכו, לן יאות למבכי לן יאות למספד, מי ירפא את מזבח ה' ההרוס בית מדרשו של רבי דא כנסת ישראל תי.

הספדים שנדפסו בספרים

מהספדים שנדפסו בספרים מצינו ארבעה הספדים: א. הספידו של הגאון כמוהר"ר יצחק בכ"ר דוד זצ"ל מרבני קושטאנדינא בספרו דברי אמת, חלק הדרושים דרוש ששי על רבינו זלה"ה ועל הרה"ק רבי חיים אבואלעפייא זלה"ה. ב. בספר שארית יעקב [להרי"י

שצז. ראה ע"כ בספר אוצרות חיים [להר"ח פינטו], ושד"ר דק"ק חברון. **בספר** אור השמ"ש (ירושלים, תש"ל) העלה תולדות חייו והביא מדברות קדשו.
תב. שד"ר לעניי אר"י ונכד של הגה"ק בעל דעת קדושים.
תג. בעמח"ס חוט המשולש.
תד. ילקוט יוסף (עמ' 60-61). **ראה** עוד בהקדמת התלמידים לספר ראשון לציון על הש"ס.
שצז. ראה ע"כ בספר אוצרות חיים [להר"ח פינטו], שובה ישראל ובספר תולדות אור החיים (עמוד נא).
שצח. בעמח"ס שארית יעקב.
שצט. בעמח"ס אדמת קודש.
ת. בעמח"ס פרי האדמה.
תא. מייסד בית הכנסת בית א-ל בעיה"ק ירושלים

אלגאזי זלה"ה] הספד על רבינו זלה"ה בפר' פינחס^{ת"י}. ג. ישנו הספד על רבינו בהפנקס השביעי מעשרה פנקסים לרבי מנחם עזריה מפאדוואה, אשר כולל: דרושים על הפרשיות שלא כסדר וששה עשר הספדים ובתוכם הספד על ר' חיים ו' עטר וכו', זמן כל אלה השנים תפ"ח עד תצ"א, תצ"ח, תק"ד ותק"ל. ד. בספר אוצר גנזים^{ת"י} מביא דבספר 'מצא חיים' דרושים מרבי חיים עמרם ב"ר שלמה, נמצא דרוש שדרש זקנו ר"ח עמרם הראשון על הרב חיים בן עטאר ז"ל בשנת תק"ג.

קינה על פטירת רבינו

בספר מאורות בשמי היהדות^{ת"י} כתב דכנסתלק רבינו והשמועה הגיעה לליוורנו ידידו של רבינו הג"ר מלאכי הכהן רבה של ליוורנו כתב עליו קינה פיוטית באורך רב [60 שורות], אשר בו מתמצת באופן נפלא את גודל מעלתו וקדושתו של רבינו והחסרון הגדול שיש לעם ישראל על האבידה הגדולה.

נוסח המצבה:

ציון נברשתא דדהבא^{ת"י}, ההר חמד אלהים,
אבן יקרה ושיחה קלה שלו אלהים חשבה לטובה
וארץ האירה מכבודו כאשר יאירו שבעת הנרות,
ורבה וקנה היא העולה עמו וקרא שמו חפצי בה,
מוציא לאור תעלומה, הוא זיוה הוא הדרה,
ה"ה הרב המופלא וכבוד ה' מלא חסידא
קדישא כמוהר"ר חיים ו' עטר ז"ל
נתבקש בישיבה של מעלה יום ט"ו לחודש תמוז
שנת ה' תק"ג להנות מזיו השכינה
הוא המחבר ספר חפץ ה' וספר פרי תואר
וספר אור החיים וספר ראשון לציון

מודינא ונמצא הרוג... ביום א'... וגם א"ל בחלומי כי למחר הוא כפור הוא יום קבורה של הרב הנז"ל תנצב"ה, וכל שאר החלום איני זוכר, ולמחר נעשה הספד גדול למוהר"ר חיים הנז"ל (נעתק בספר צבי לצדיק דף נ').

תו. להרב יעקב משה טולידאנו (עמוד 216).

תז. להר' שרגא וויס (עמוד 154), ושם (בעמ' 160-162) מביא את כל הקינה.

תח. מנורת הזהב. ודומה לו בספר דניאל (ה, ה).

תה. בספר דגלי אהבה כת"י [להגה"ק הר' אברהם בכ"ר שמואל מיוחס זצ"ל] (הובא בשה"ג מע"ס, אות ש', סי' ל"ה) כתב: בליל א' לפרשת פינחס שה' פטירת מוהר"ר חיים ו' עטר חלמתי כמה פעמים בענין זה, כי חשבון משיח חשבון שלי"ח ועוד עשר יתירים רמז ליו"ד הרוגי מלוכה, כי ביום בא שמועת הרב מוהר"ר עמנואל חי ריקי זלה"ה הוא הרה"ק בעהמ"ח ספר הק' משנת חסידים ועוד ספרים הקדושים איך נהרג על קה"ש ביום ראש חודש אדר שנת תק"ג כשהלך שליח בעיר

סמוך לקברו נטמנה לימינו אשתו הרבנית הצדקנית מרת פאדוניא ע"ה בת ש"ב הרב רבי משה בן עטר זלה"ה אשר עליה מסופר גדולות ונצורות וכי היתה מנחת תפילין כמיכל בת שאול^ט. ואלו הדברים אשר נחרתו על מצבתה:

רבת המעלה, בטח בה לב בעלה,
אשה יראת ה' המהוללה. כבודה בת מלך פנימה,
היא העולה על כל מעלה ובהוד וביופי ובצדק,
באלה פתחה פיה בחכמה ותורת חסד על לשונה,
גזע היחס והמעלה, הלא היא הרבנית יעלת חן,
מרת פאדוניא אלמנת מורינו ורבינו
הרב הקדוש חסידא קדישא כמוהר"ר חיים ו' עטר זלה"ה,
בת הגביר החכם השר המרומם
כמוהר"ר משה ו' עטר זלה"ה

גם זוגתו השניה הרבנית מרת אסתר ע"ה בתו של החכם כמוהר"ר מאיר כפאס נ"ע מרבני מדינת מרוקו, שנשא על הראשונה^י נטמנה אצל מרגלותיו סמוך לקברו ביום כ"ז מנחם אב בשנת תק"ט. ואלו הדברים אשר חרותים על מצבתה:

אשת חיל כאסתר בת אביחיל, אשת חיל תתמוך,
כבוד רבת המעלה, יעלת חן וכלילת יופי,
הרבנית בת מלך, אסתר אלמנת הרב המופלא
וכבוד ה' מלא כמוהר"ר חיים ו' עטר תנצב"ה,
בתו של החכם כמוהר"ר מאיר כפאס נ"ע.
מנוחתה היתה ביום שבעה ועשרים לחודש מנחם
מוצאי שבת שנת ה' תק"ט ליצירה

תי. דלא פשטה חרם דרבינו גרשון בארצות המערב, כמ"ש בערוך השולחן אה"ע (סי' א' סעי' כ"ג). ואף דמ"מ נהגו רובם מעצמם כן לבל לישא אשה על אשתו, שאני רבינו שמשום קיום מצות פריה ורביה קאתי עלה. רבינו זלה"ה היה מחשוכי בנים ר"ל ולזה נשא שתי נשים. ועיין דברי רבני אלג'ר בהסכמתם לספר אור החיים שכתבו: וזכות הרבים יעזרהו לעמוד על אדמת קודש ועיניו תראינה ירושלים נוה שאנן בהיותו שלם בתורתו ובבריאותו ובכל חפציו הוא וביתו ושם יראה זרע ברכ' ה' צדיקים כמותו. בספר על אבותינו

תט. ראה בספר מעשה הצדיקים מרבי אברהם הלוי ו' סוסאן זצ"ל, נדפס בירושלים בשנת תרמ"ט. בספר סאלי וחכמיה, קונטרס עוטר אור (עמוד קכ"ו) כתב: ברוב קדושתה ותבונתה, פנתה אל אחי סבה, עוד בטרם שנישאה לרבינו זלה"ה, הרב חיים בן עטר הזקן בבקשה שיתיר לה להניח תפילין. הוא התיר לה ואכן היא - בצנעא, בטהרה, בחדרי חדרים - הניחה תפילין לשם שמים, כמיכל בת שאול. ראה דבר נפלא בספר שדי חמד (מערכת ל"ד סי' קט"ז) בטעם הדבר דלא מיחו חכמים על הנחת תפילין של מיכל בת שאול.

המשך קיום הישיבה אחר פטירת רבינו

אחר השבר הגדול בהסתלקות רבינו ועלייתו השמימה זמן קצר אחר שרבינו פתח ישיבתו בעיה"ק ירושלים בחודש מרחשון, תלמידיו הגדולים ביכו במר נפשם על התייתמותם מאביהם הגדול, וכמו שמעידים בהקדמתם לספר ראשון לציון על הש"ס שהדפיסו אחר פטירתו: "לן יאות למבכי לן יאות למספד מי ירפא את מזבח ה' ההרוס בית מדרשו של רבי דא כנסת ישראל ואיכה נהייתה הרעה הזאת וכו' ובאנו אל הארץ להסתופף בצל החכמה אשר אמרנו בצלו נחיה וכו' והנה בעתה בקרב ימים נוטל כבוד מבית חיינו וכו' ועולם חשך בעדנו וכו' לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד וינחם ה' על הרעה נחמה בכפלים זה יצא ראשונה אשר נתן בלב השרים והסגנים, הראשון אדם הגביר המרומם ברום המעלות ונדיב נדיבות הישיש ונשוא פנים החכם כהה"ר הלל די פאדוב"ה ה"י ואת שם השני החכם הגביר המרומם ברום המעלות רודף צדקות כהה"ר שלמה רקח ה"י ושלישי בקדש הגביר המרומם הפקיד המפואר חפץ חסד הוא כהה"ר יצחק אנגיל ה"י ואחריהם כל ישרי לב גבירי עיר תהלה ליאורני יע"א אשר נדבה רוחם להחזיק בדינו בארבע אמות של הלכה במקום המקודש הזה ולהקים דגל מדרשינו כנסת ישראל עד כי יבא שילה, ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם ההלל והשמחה שיתין הלולי".

מנהיגי וראשי הישיבה שמילאו מקום רבינו

בקובץ ירושלים ת"א מביא באופן מפורט עפ"י מכתבים ומסמכים את פרטי השתלשלות ענייני ראשות הישיבה מעת פטירת רבינו. אחר השבר הגדול בפטירת הרועה הנאמן נגרמה לישיבת כנסת ישראל ירידה מסויימת בערכה, אחר שאיבדה את מנהיגה הגדול. תלמידי רבינו עשו כל טצדקי ופעולות למען המשכת קיום הישיבה ותלמידיה. ועד הישיבה בליוורנו בראשות הפקיד הר' רפאל אירגאס נודע לו מפי שד"רים כי דברים אחדים נשתנו שלא לטובה מעת פטירת רבינו, ולכן חברי הועד השתדלו בכל כוחם לשמור על קיומה הרוחנית והגשמית של הישיבה. לצורך כך השתדלו לבחור באחד ומיוחד שיוכל למלאות את מקומו של רבינו, ולכן בראש וראשון מינה הועד את תלמיד רבינו ענוותן כהלל ה"ה הר' יוסף אמזלאג לעמוד בראשות הישיבה אחר שבחר בו רבינו לשמש כממלא מקומו, אך רבי יוסף לא שימש הרבה זמן כראש הישיבה ובשנת תק"ו פרש מראשות הישיבה. לאחמ"כ נתמנה הגאון רבי יונה נבון מחכמי ירושלים לעמוד בראשות הישיבה, אחר שישב לפני כן בבית המדרש פירירה ומחמת דוחק הפרנסה יצא

ועל יחוסם [להרח"ע מרינובסקי ז"ל] (עמוד 126) מביא
 שהרה"ק רבי פינחס מקאריץ זי"ע אמר דרבינו לא היו
 לו בנים ובנות, ע"כ הכניס בספרו כח המוליד.
 תיא. ח"ב (עמ' קט-קיד).